

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Сучасні перспективи економічного розвитку України пов'язуються з високотехнологічними й конкурентоспроможними підприємствами, господарська діяльність яких створювала б синергетичний ефект із національною економічною системою. Такий ефект можливий лише за наявності інноваційного розвитку підприємств, які складають основу конкурентоспроможності національної економіки. Процеси глобалізації та інтеграції світової економіки висувають до сучасних українських підприємств вимоги щодо відповідності за технічними, економічними, соціальними та інноваційними критеріям загальноприйнятих стандартів. Перш ніж говорити про відповідність інновацій, необхідно провести аналіз стану інноваційності діяльності підприємств України.

Інноваційна діяльність є специфічною, дослідженням її принципів, підходів, способів визначення та особливостям за специфікою діяльності присвячено праці таких учених як: П.А. Белова [1], О.Є. Кузьміна, В.Й. Жеруха [2], В.Г. Садкова, Н.Е. Богма [3], О.Г. Осауленка [4], Р.А. Фатхутдінова [5], Г.А. Хацкевича, Є.В. Опікуна [6]. Одні зосереджувалися в своїх дослідженнях на природі інновацій, інші – на оцінюванні витрат на них, треті – визначали процедури інноваційних процесів та послідовність їхньої реалізації. Більшість досліджень присвячено інноваційному продукту та визначенню його корисності у використанні. Дослідженню ефективності інновацій здійснюється з різних точок зору: по-перше, з прибутковості; по-друге, з точки зору зниження витрат, по-третє, з точки зору отримання конкурентних переваг та ексклюзивності продукту.

Метою дослідження є аналіз інноваційності діяльності підприємств України.

Згідно з [4], обсяг промислового виробництва в Україні за підсумками 2010 року зріс на 11,0%, що виявилось набагато краще підсумкового результату 2009 року, коли промисловість України продемонструвала негативну динаміку, знизившись відразу на 21,9% (рис. 1).

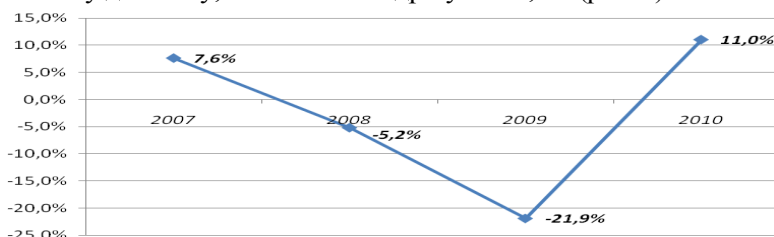

Рис. 1. Динаміка обсягів промислового виробництва України у 2007-2010 рр.

Варто відзначити, що промисловість України показала зростання вперше за останні три роки, що говорить про поступовий вихід виробничого сектора країни з кризового стану. Позитивну динаміку продемонстрували практично всі основні галузі промисловості України, за винятком сектора з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, в якому обсяг виробництва за підсумками 2010 року знизився лише на 0,1%. При цьому максимальний річне зростання обсягів промислового виробництва був зафіксований у наступних галузях (рис. 2): машинобудування (+34,5%); хімічна промисловість (+21,5%); металургія (+12,3%).

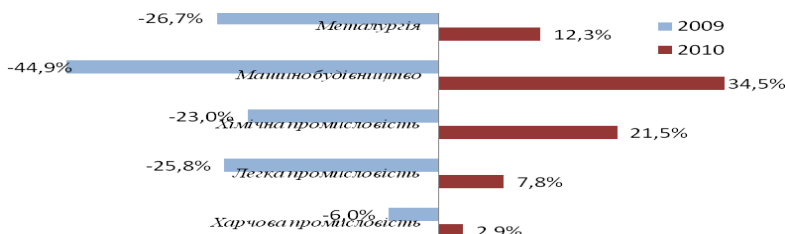

Рис. 2. Динаміка обсягів промислового виробництва України за основними галузями у 2009-2010 рр.

В умовах поживлення економіки з початку 2010 року в Україні спостерігається поступове відновлення позитивної динаміки економічного зростання. На сьогоднішній день практично за всіма напрямками соціально-економічного, суспільного розвитку можна спостерігати достатньо

неоднозначні тенденції – як позитивні, так і такі, вирішення яких потребує дуже серйозної роботи і об'єднаних зусиль.

Промисловість – найважливіша структурна ланка господарського комплексу України. На неї припадає 1/3 основних фондів, понад 35% населення, зайнятого в народному господарстві. Провідна роль промисловості в економіці України визначається, перш за все, тим, що, забезпечуючи всі галузі народного господарства знаряддями праці та новими матеріалами, вона є найбільш активним фактором науково-технічного прогресу і розширеного відтворення в цілому.

У 2010 році порівняно з попереднім 2009 роком обсяги випуску продукції промислового виробництва збільшились на 33%, при чому збільшення випуску продукції спостерігалось за всіма основними видами діяльності (рис. 1, 3) [4]. Однак обсяги інноваційної продукції постійно знижувались протягом 2008-2010 рр. Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції скоротилась у 2010 р. до 3,8%, порівняно з 2008 та 2009 рр., коли цей показник становив відповідно 5,9% та 4,8%. Це пов'язано із зниженням споживчого попиту як населення, так і попиту на продукцію промислового призначення, зумовленого фінансово-економічною кризою.

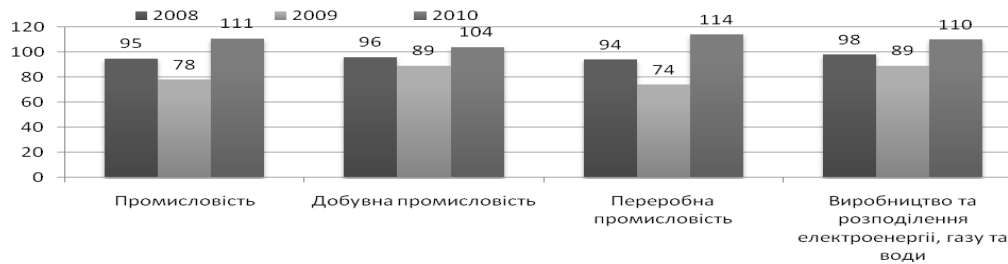

Рис. 3. Індекси промислової продукції за видами діяльності (у % до попереднього року)

Проте поступове відновлення вітчизняного промислового виробництва демонструє здатність України вже найближчим часом закріпити позитивну динаміку економічного зростання, а відтак і можливість здійснення інноваційної діяльності. Відповідно до статистичних даних, питома вага українських підприємств, що впроваджували інновації, поки що є невисокою порівняно із докризовим станом. Загалом 2008-2010 рр. характеризуються незначними коливаннями частки таких підприємств в межах 10,7-11,5% (рис. 4).

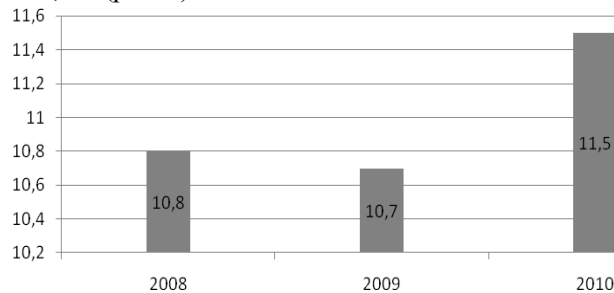

Рис. 4. Динаміка питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями за 2008-2010 рр.

На рис. 5 видно різке зниження обсягів виробництва нових видів техніки у 2009 році проти 2008 на 117 найменувань.

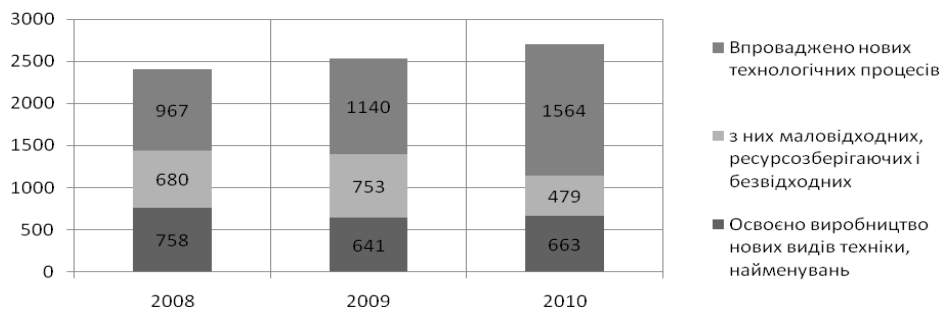

Рис. 5. Впровадження інновацій на промислових підприємствах України

ИННОВАЦИОННОЕ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ

Проте вже у 2010 році за даним показником намітилось поступове збільшення (+22 найменування). Впровадження нових технологічних процесів на вітчизняних промислових підприємствах характеризується зростом на протязі 2008-2010 рр.. Однак у 2010 році у їх об'ємі значно знизилася частка маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних технологічних процесів. Це свідчить про негативне явище повернення промисловості України до сировинного ухилу.

Ключовою проблемою є неефективна структура інноваційних витрат - більш як 60% інноваційних коштів спрямовується на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення.

Витрати за видами інноваційної діяльності відзначаються значними диспропорціями та неефективною структурою (рис. 6).

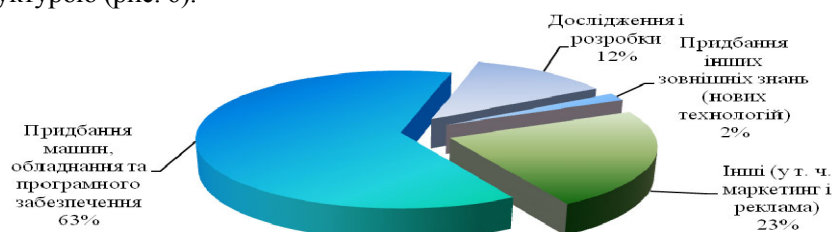

Рис. 6. Структура обсягів інноваційних витрат на промислових підприємствах України

У галузях вітчизняної економіки з високою інтенсивністю інноваційних витрат (крім машинобудування) майже 100% витрат використовується саме на придбання обладнання. Про неприйняття вітчизняним бізнесом новітніх досягнень науки і техніки свідчить рівень витрат на придбання нових технологій – найнижчий з напрямів витрат. Найбільшого значення цей показник досяг у підприємств з виробництва коксу, продуктів нафтопереробки – 40,9%, легкої промисловості – 10,0%, хімічного виробництва – 5%.

В той же час найбільш високою часткою підприємств, що запроваджували інновації, визначається виробництво коксу та продуктів нафтопереробки (35% загальної кількості підприємств підгалузі); хімічна і нафтохімічна промисловість (24%), машинобудування (24%), металургія та обробка металу (17%), харчова промисловість (16%). Близько половини (43,7%) всієї виробленої інноваційної продукції припадає на Донецьку та Дніпропетровську області, де більшість підприємств належать до зазначених галузей (табл. 1).

Таблиця 1

Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації впродовж трьох років (2008-2010), за типами інновацій за видами діяльності, відсотків до загальної кількості обстежених

	Інноваційна продукція	Інноваційні процеси	Організаційні інновації	Маркетингові інновації
Промисловість, усього	10,6	10,6	4	4
Металургія	12,8	12,1	3,9	3,9
Машинобудівництво	20,9	16,9	7,8	7,1
Хімічна промисловість	16,4	14,5	6,8	6,2
Легка промисловість	6,1	6,4	2,8	2,5
Харчова промисловість	10,9	10,5	3,5	5

Стан інноваційної діяльності промислових підприємств є своєрідним поєднанням наслідків розвитку патентно-ліцензійної діяльності, з одного боку, та особливостей економічного становища підприємств – з іншого. Статистичні дані про впровадження інновацій в промисловості дозволяють зробити висновок, що частка підприємств, які впроваджують інновації, різко зменшилася і в останні роки і становить менше однієї восьмої загальної кількості підприємств (рис. 4).

Серед головних причин негативних тенденцій у цій сфері – тривалий спад промислового виробництва, відсутність власних коштів на інновації при дорожнечі кредитів, розукрупнення підприємств в процесі приватизації, що в багатьох випадках супроводжувалося руйнуванням інноваційної інфраструктури, незацікавленість нових власників, в тому числі іноземних, у впровадженні інновацій, які приводять до поліпшення матеріальної бази виробництва.

Світовий і вітчизняний досвід розвитку ринкової економіки дає багато прикладів щодо шляхів підвищення конкурентоспроможності як промислового виробництва, так і цілих країн. Але всі їх можна звести до трьох основних варіантів [7]:

- 1) отримання конкурентних переваг за рахунок дешевих або дефіцитних національних ресурсів (людський капітал, мінеральна сировина, енергоресурси);
- 2) наздоганяюча модернізація виробничого апарату з використанням власних, а частіше запозичених досягнень науково-технічного прогресу;
- 3) стратегія інноваційного прориву, яка передбачає суттєву активізацію інноваційних процесів, інтелектуальний розвиток людського капіталу, перехід до системної генерації ідей, розповсюдження і використання знань.

Україна на початку економічних реформ досить широко використовувала перший варіант конкурентної стратегії. Це дало їй змогу не тільки утриматися, але й дещо розширити свою присутність на світовому ринку. Платою за це став сировинний ухил структури промислового виробництва, жорстка залежність від кон'юнктури світового ринку і імпорту енергетичних ресурсів, нерозвинений внутрішній ринок, прогресуюче забруднення довкілля, що спричинило погіршення стану здоров'я і досить повільні темпи зростання добробуту населення.

Наприкінці 90-х років і особливо на початку нового століття сталася спроба забезпечити конкурентні переваги за допомогою другого варіанта. Це дозволило дещо активізувати промислове виробництво, збільшити асортимент конкурентних товарів, розширити міжнародну співпрацю промислових підприємств, проте попередній аналіз свідчить, що «наздоганяюча модернізація», навіть з використанням запозичених інновацій, хоча дещо і підвищує конкурентні можливості вітчизняних виробників, але в цілому лише закріплює периферійний статус української промисловості з обслуговування потреб країн індустріального центру.

Економічно розвинуті країни починаючи з останньої чверті минулого століття почали активно використовувати третій варіант конкурентної стратегії, в основі його лежить активізація інноваційної діяльності, зростання ролі гуманітарної сфери, високих інформаційних технологій, постіндустріальних принципів суспільного розвитку.

Підстави для такого твердження дають позитивні зміни, що відбуваються в розвитку промисловості останнім часом, а саме: зростання промислового виробництва набуло стабільної динаміки; відбувається якісний структурний злам у тенденціях розвитку промислового виробництва на користь наукоємних і високотехнологічних видів промислової діяльності; позначилися позитивні зрушення в технологічній структурі промислового виробництва; технологічні лідери промислового комплексу успішно освоюють зарубіжні ринки високих технологій; зростає інвестиційна активність в галузі [7].

Промисловість має всі ознаки стати основним носієм технічного прогресу та джерелом зростання національної конкурентоспроможності. Структурно-інноваційне вдосконалення виробництва стає визначальним чинником розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Цей процес вже розпочався, але його гальмує невирішеність багатьох питань нормативно-правового, організаційного і фінансового забезпечення. У цьому зв'язку нами здійснено спробу ліквідувати існуючі прогалини та розбіжності шляхом використання сутнісного підходу до визначення інноваційності діяльності промислового підприємства з метою виявлення реального її рівня досліджуваного об'єкта, структурування цієї категорії, виділення складових елементів, побудови моделі, яка відображає сутність та важливість цього питання, розробки рекомендацій з побудови інноваційної діяльності та формування інноваційної стратегії підприємства.

Література

1. Белов П.А. Особенности формирования и функционирования механизма инновационной деятельности на промышленном предприятии / П.А. Белов // Вестник Костромского государственного университета имени Н.А. Некрасова. Специальный выпуск. – № 2. – 2005. – С. 75-83.
2. Кузьмін О.Є. Методологічні підходи до оцінювання інноваційності технологічних процесів машинобудівних підприємств / О.Є. Кузьмін, В.Й. Жежуха // Економіка та держава. – 2009. – № 6. – С. 24-29.
3. Садков В.Г. Управление инновационной деятельностью в регионах и совершенствование ее информационно-статистического обеспечения / В.Г. Садков, Н.Е. Богма // Управление общественными и экономическими системами – 2010. – № 2. – С. 68-72.
4. Україна у цифрах 2010 [стат. збірник]. / За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 252 с.
5. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент / Р.А. Фатхутдинов – СПб.: Питер, 2005. – 448 с.
6. Хацкевич Г.А. Инновационность предприятия: критерии и подходы к измерению / Г.А. Хацкевич, С.В. Опекун // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – № 24. – С. 95-102.
7. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57966